

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Vlada Stankūnienė
Marė Baublytė
Karolis Žibas
Daumantas Stumbrys

Lietuvos demografinė kaita

*Ką atskleidžia
gyventojų surašymai*

Mokslų studija

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS

VERSUS AUREUS

Recenzentai:
Prof. dr. Irena Juozeliūnienė, Vilniaus universitetas
Prof. dr. Saulius Stanaitis, Lietuvos edukologijos universitetas

Mokslų studija parengta vykdant mokslinių tyrimų projektą „Lietuvos gyventojų sociodemografinių struktūrų kiltimas depopuliacijos procesų kontekste“. Projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba. Finansavimo sutartis MIP-009/2015.

Mokslų studiją apsvaistė ir rekomendavo išleisti Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto taryba (2016 m. spalio 21 d., protokolo Nr. 15).

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-467-254-5 (spausdintas)
ISBN 978-9955-34-654-8 (spausdintas)
ISBN 978-609-467-255-2 (internetinis)
ISBN 978-9955-34-655-5 (internetinis)

© Vlada Stankūnienė, 2016
© Marė Baublytė, 2016
© Karolis Žibas, 2016
© Daumantas Stumbrys, 2016
© Vytauto Didžiojo universitetas, 2016
© „Versus aureus“ leidykla,
redagavimas, maketavimas, 2016

Turinys

Išvadas ... 9

I. LIETUVOS GYVENTOJŲ SOCIODEMOGRAFINĖS STRUKTŪROS

1 skyrius. **Gyventojų struktūros senėjimo ilgalaikė trajektorija**

(*Vlada Stankūnienė, Marė Baublytė*) ... 15

Išvadas ... 15

1.1. Gyventojų amžiaus struktūrų kaita demografinių perėjimų teorinių modelių perspektyvoje ... 16

1.2. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros kaitos trajektorijos ilgalaikės demografinės raidos kontekste ... 22

1.3. Ilgalaikė Lietuvos gyventojų amžiaus struktūros evoliucija ir XXI a. gyventojų senėjimo revoliucija ... 30

1.4. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūrų teritorinės deformacijos ... 34

1.5. Lietuvos pagrindinių tautybių gyventojų amžiaus struktūrų kaita ir deformacijos ... 41

Išvados ... 43

Priedai ... 46

2 skyrius. **Gyventojų išsilavinimo kaita** (*Daumantas Stumbrys*) ... 49

Išvadas ... 49

2.1. Išsilavinimo kaitos ilgalaikė trajektorija ir kontekstas ... 49

2.1.1. *Gyventojų išsilavinimo kaitos teorinės prielaidos* ... 49

2.1.2. *Lietuvos gyventojų išsilavinimas Europos Sąjungos valstybių kontekste* ... 51

2.1.3. *Bendrosios išsilavinimo lygio Lietuvoje kaitos trajektorijos 1959–2011 m.* ... 52

2.2. Lietuvos gyventojų išsilavinimo struktūros pokyčiai 2001–2011 m. ... 55

2.2.1. Išsilavinimas pagal amžių, gimimo kartas ir lytį ...	55
2.2.2. Išsilavinimas ir gyvenamoji vietovė ...	64
2.2.3. Išsilavinimas ir tautybė ...	72
3. Kitų kalbų mokėjimas ...	74
Išvados ...	75
Priedai ...	77
skyrius. (I) migracinė populiacija (Karolis Žibas) ...	81
Įvadas ...	81
1. Metodai ir duomenų šaltiniai ...	82
2. Migracijos procesų sampratos teoriniai modeliai ...	82
3. Imigracijos politika Lietuvoje ...	86
4. Tarptautinė migracija Lietuvoje ...	88
5. Lietuvos imigracinė populiacija: ką atskleidžia gyventojų ir būstų surašymai ...	90
Išvados ...	104
Priedai ...	106
4 skyrius. Gyventojų etninių struktūrų sociodemografinės ir regioninės diferenciacijos (Karolis Žibas, Vita Petrusiškaitė) ...	108
Įvadas ...	108
1. Tautinės Lietuvos gyventojų sudėties pokyčiai nuo 1923 iki 2011 m. gyventojų surašymo ...	108
2. Pagrindinės Lietuvos tautybės pagal amžių ...	113
3. Teritorinis tautinės Lietuvos gyventojų sudėties pasiskirstymas ...	115
4. Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis pagal gimtąją kalbą ir amžiaus grupes ...	119
5. Vilniaus miesto gyventojų etninės struktūros kaita 2001–2010 m. ...	120
Išvados ...	125
Priedai ...	127

II. DEMOGRAFINIŲ PROCESŲ KAITA

5 skyrius. Santuokinio statuso kitimas: ilgalaikė trajektorija ir šiuolaikinė situacija (Vlada Stankūnienė) ...	137
Įvadas ...	137
5.1. Gyventojų santuokinės kompozicijos kitimo prielaidos ...	138
5.2. Santuokinės elgsenos modelio kitimo teorinės prielaidos ir Lietuvos atvejo trumpa apžvalga ...	140
5.3. Lietuvos gyventojų santuokinio statuso kompozicijos modelio kaita ...	142
5.3.1. Santuokinio statuso kompozicijos kitimas: ilgalaikė istorinė perspektyva ...	142
5.3.2. Santuokinio statuso kitimas pagal amžių: ilgalaikė istorinė perspektyva ...	147
5.4. Lietuvos gyventojų santuokinio statuso kompozicijos kaita XXI a. pradžioje ...	149
5.4.1. Lietuvos gyventojų santuokinės kompozicijos pokyčių bendra kryptis ir situacija ...	149
5.4.2. Lietuvos gyventojų santuokinių statusų kaita pagal amžių ir lytį ...	150
5.5. Lietuvos populiacijos santuokinio statuso portretas pagal kartas ...	159
Išvados ...	168
Priedai ...	170
6 skyrius. Gimstamumas: ilgalaikė kohortinė perspektyva ir diferenciacija (Vlada Stankūnienė, Mari Baublytė) ...	175
Įvadas ...	175
6.1. Gimstamumo tyrimų teorijų pagrindinės kryptys ...	176
6.2. Duomenys ir metodai ...	179
6.3. Lietuvos gimstamumo modelio kitimas XX a. ir XXI a. pradžioje: kohortinė gimstamumo lygio tyrimo perspektyva ...	180
6.3.1. Kohortinio gimstamumo lygio kitimo bendroji trajektorija ir lyginamasis kontekstas ...	180

6.3.2. Kohortinio gimstamumo lygio diferenciacija . . .	185
6.4. Kohortinio gimstamumo kitimas pagal turimų vaikų skaičių . . .	201
6.5. Kohortinis bevaikystės lygio vertinimas . . .	207
6.6. Tikimybiniis vaikų susilaukimo vertinimas . . .	211
6.7. Motinos amžius gimdant pirmą vaiką: kohortinė tyrimo perspektyva . . .	220
6.7.1. Motinos vidutinio amžiaus gimdant pirmą vaiką kitimo bendroji trajektorija ir diferenciacija . . .	220
6.7.2. Pirmo vaiko susilaukimo trajektorijos pagal motinos amžių . . .	223
Išvados . . .	229
Priedai . . .	231

III. EMPIRINIAI TYRIMO ŠALTINIAI IR METODOLOGIJA

7 skyrius. Tyrimo empiriniai šaltiniai: gyventojų surašymai ir jų metodologija (Vlada Stankūnienė) . . .	245
7.1. 2011 m. Lietuvos visuotinis gyventojų ir būstų surašymas . . .	246
7.2. 2001 m. Lietuvos visuotinis gyventojų ir būstų surašymas . . .	248
7.3. Sovietmečiu vykdyti gyventojų surašymai . . .	249
7.4. Ankstesnių metų gyventojų surašymai . . .	251
Priedai . . .	254
Apibendrinimai ir išvados . . .	257
Summary . . .	263
Literatūra . . .	269

Įvadas

Lietuvos demografinė raida per pastarąjį ketvirtį amžiaus keitėsi labai intensyviai. Nuo XX a. paskutinio dešimtmečio pradžios iš esmės pasikeitė pagrindiniai demografiniai procesai ir dariniai (gyventojų migracija, gimstamumas, šeima) bei gyventojų sociodemografinės struktūros (amžiaus, išsilavinimo, tautybės). Pagrindinių demografinių procesų neigiami pokyčiai, jau daugiau nei du dešimtmečius gilindami depopuliaciją ir keisdami visuomenės sociodemografinės struktūras, kuria pamatinės prielaidas tolesniam populiacijos nykimui viso XXI a. perspektyvoje. Tai reikalauja išsamių tyrimų siekiant atskleisti demografinių procesų nestabilumo ir neigiamų pokyčių poveikį gyventojų sociodemografinių struktūrų kitimui ir per jas kuriamo ilgalaikio potencialo depopuliacinių procesų raiškai ateityje.

Demografinių pokyčių analizei ir galimybių keisti nepalankią demografinę situaciją vertinimui šiuolaikinės raidos lyginamojoje ir ateities perspektyvoje per pastaruosius du dešimtmečius skirta daug tyrimų, jų rezultatai publikuoti monografijose, mokslo studijose Lietuvoje ir užsienyje. Tyrimų rezultatai naudoti rengiant programinius, strateginius gyventojų (demografinės) politikos dokumentus ir koncepcijas. Tačiau demografiniuose tyrimuose, mokslo publikacijose, strateginiuose dokumentuose dažniausiai pasitelkta tik rutininės (censosios) demografinės statistikos ir įvairių atrankinių tyrimų informacija. O labai detalūs gyventojų surašymų duomenys apie visą populiaciją, teikiantys išsamią momentinę informaciją apie tam tikro laikotarpio visos populiacijos sudėtį įvairiais sociodemografiniais, socioekonomiškais pjuvlais (pagal amžių, lytį), gyvenamąją vietovę, išsilavinimą, užimtumą, tautybę, religiją ir kt.), gyvenimo kelio perspektyvoje ir apie įvairių kartų kai kuriuos demografinius procesus (gimstamumą, santuokas, migraciją) bei demografinius darinius (šeimas, namų ūkį) mokslo tyrimams ir kuriant viešosios politikos dokumentus pasitelkiami gana retai. Ryškiausias gyventojų surašymo duomenų analizės

naudojami ir kai kurie išlikę 1897 m. gyventojų surašymo ir 1939 m. agreguoti santuokinių statusą apibūdinantys statistiniai duomenys. Santuokinio statuso pokyčių vertinimai amžiaus ir kohortų perspektyvoje diferencijuojami pagal išsilavinimą, gyvenamąją vietovę ir tautybę.

6 skyrius (V. Stankūnienė, M. Baublytė). Remiantis 2011 m. ir kai kuriais 2001 m. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymų mikrolygmenis ir ilgalaikės demografinės raidos makrolygmenis agreguotais duomenimis, ilgalaikės prokreacinės elgsenos kitimo ir trumpalaikių kontekstinių sąlygų poveikio gimstamumo svyravimams teorinėmis perspektyvomis skyriuje „Gimstamumas: ilgalaikė kohortinė perspektyva ir diferenciacija“ vertinamas Lietuvos gimstamumo kitimas šalies ir įvairių subpopuliacijų (pagal gyvenamąją vietovę, išsilavinimą) lygmeniu.

7 skyrius (V. Stankūnienė). Skyriuje „Empiriniai tyrimo šaltiniai ir metodologija“ trumpai pristatomi įvairių metų gyventojų surašymai, kurių duomenys naudoti rengiant mokslo studijos teminius skyrius, ir pagrindiniai surašymų metodologiniai pagrindai.

Leidinio autoriai dėkoja Lietuvos mokslo tarybai, skyrusiai lėšų šiam tyrimui atlikti, Lietuvos statistikos departamentui, asmeniškai generalinio direktoriaus pavaduotojai Daliai Ambrozaitienei ir Gyventojų surašymų ir apklausų organizavimo skyriaus vedėjai Vandai Vaitekūnienei už metodologines konsultacijas gyventojų surašymų klausimais, suteiktą galimybę tyrimui naudoti gyventojų surašymų informaciją, pagalbą atliekant skaičiavimus ir erdvinę analizę, dr. Vitai Petrušauskaitei (LSTC), įsiračiusiai į gyventojų etninės sudėties analizę, Kristinai Cvirkaitei-Maciulevičienei, palengvinausiai tyrimo organizacinių klausimų sprendimą.

I. LIETUVOS GYVENTOJŲ SOCIODEMOGRAFINĖS STRUKTŪROS

4 skyrius. Gyventojų etninių struktūrų sociodemografinės ir regioninės diferenciacijos

Ivadas

Siekiant vertinti Lietuvos gyventojų etninių struktūrų sociodemografinės ir regioninės diferenciacijos, šiame skyriuje naudojami 2001 ir 2011 m. visuotinių Lietuvos gyventojų ir būstų surašymų duomenys, kurie analizuojami pasitelkiant skirtingas priegas. Aptariamos bendrosios Lietuvos gyventojų etninės struktūros socialinės ir demografinės charakteristikos (lytis, amžius ir teritorinis pasiskirstymas Lietuvoje, lyginant 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenis). Taip pat detaliau analizuojama Vilniaus gyventojų etninė sudėtis. 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, Vilnius buvo daugiatautiškiausias Lietuvos miestas (Lietuvos statistika 2013)²¹. Tokio pobūdžio duomenys leidžia atskleisti, kaip kinta tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis intensyvaus depopuliacijos proceso kontekste.

4.1. Tautinės Lietuvos gyventojų sudėties pokyčiai: nuo 1923 iki 2011 m. gyventojų surašymo

Intensyvūs tarptautinės migracijos procesai keičia šiuolaikinių visuomenių etninę struktūrą (Castles 2006). Lietuva čia nėra išimtis. Tačiau, priešingai nei daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių, kai šiuolaikiniai tarptautinės migracijos procesai daro įtaką visuomenių etninės struktūros kaitai gausios etninės įvairovės link, Lietuvoje vyraujantys intensyvūs (ne tik lietuvių, bet ir rusų tautybės gyventojų) emigracijos ir silpnai imigracijos procesai iki šiol nekūrė pagrindo gausioms etninių mažumų grupėms formuotis.

1923 ir 1925 m.²² gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje (be Vilniaus krašto) buvo surašyti 2 158 tūkst. gyventojų, iš jų daugumą sudarė lietuviai (80,6 proc.).

²¹ Jame gyveno 128 tautybių gyventojų (Kaune gyveno 85, Klaipėdoje – 77 tautybių gyventojų; daugiau kaip 50 tautybių gyventojų buvo Šiauliuose ir Panevėžyje) (Lietuvos statistika 2013).

²² 1925 m. buvo surašytas Klaipėdos kraštis.

Surašant Lietuvoje gyveno 7,2 proc. žydų, 3 proc. lenkų, 2,4 proc. rusų, 0,2 proc. baltarusių. Be to, daugiau kaip 38 tūkst. asmenų nemurodė tautybės; tarp jų daugiau kaip 34 tūkst. asmenų save nurodė kaip „klaipėdiškiai“. Įskaitant Vilniaus kraštą, per surašymą lietuvių tautybės gyventojai sudarė 67,9 proc., lenkai – 15,3 proc., žydai – 8,3 proc., rusai – 2,5 proc., vokiečiai – 3,4 proc. populiacijos (Lietuvos statistika 1991).

Antrojo pasaulinio karo ir pirmaisiais pokario metais Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis keitėsi. Pokyčiai atspindėjo to meto politinę ir istorinę Lietuvos situacijas. Karo metais Lietuva neteko daug gyventojų (žydų genocidas ir karo aukos), o pokariu tautinės gyventojų sudėties pokyčiams Lietuvoje įtakos turėjo sovietmečiu vyravę tarprespublikiniai migracijos procesai (pavyzdžiui, kadrujų politika), lietuvių emigracija į Vakarų, lenkų repatriacija ir masinis gyventojų trėmimas (Stankūnienė 1995).

1959 m. gyventojų surašymo duomenimis, lietuviai sudarė jau kur kas didesnę – 79,3 proc. Lietuvos gyventojų dalį. Lenkų ir rusų tautybės gyventojai sudarė po 8,5 proc., baltarusiai – 1,1 proc., ukrainiečiai – 0,7 proc. ir žydai – tik 0,9 proc. (2 priedas).

Vėliau Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis keitėsi nedaug. 1970–1989 m. lietuvių tautybės gyventojų dalis buvo artima 80 proc. Lietuvių tautybės gyventojų dalis išliko stabili, o nuo 1959 iki 1989 m. rusų, baltarusių ir ukrainiečių tautybių gyventojų procentinė dalis didėjo (atitinkamai nuo 8,6 iki 9,4 proc., nuo 1,5 iki 1,7 proc. ir nuo 0,8 iki 1,2 proc.), lenkų – sumažėjo nuo 7,7 proc. 1959 m. iki 7 proc. 1989 m. (2 priedas). 1959–1989 m. rusų, baltarusių ir ukrainiečių tautybių gyventojų dalies didėjimą lėmė Sovietų Sąjungos teritorijoje vyravę tarprespublikinės migracijos srautai – karinių struktūrų ir darbo migrantų bei jų šeimoms narių migracija į sąjungines respublikas, tarp jų ir į Lietuvą.

1989–2010 m. periodu labiausiai sumažėjo rusų tautybės gyventojų dalis (atitinkamai nuo 9,4 proc. 1989 m. iki 5,8 proc. 2011 m.), kiek mažiau – lenkų (nuo 7 proc. iki 6,6 proc.), baltarusių (nuo 1,7 proc. iki 1,2 proc.) ir ukrainiečių (nuo 1,2 proc. iki 0,5 proc.) (2 priedas). Mažėjant pagrindinių tautinių mažumų gyventojų dalims, lietuvių tautybės gyventojų dalis palengva didėja. Nors 2011 m. absoliutus lietuvių tautybės gyventojų skaičius buvo mažesnis ir sudarė 2 561,3 tūkst. (2001 m. – 2 907,3 tūkst., 1989 m. – 2 924,3 tūkst.), lietuvių tautybės gyventojų dalis yra ne tik didžiausia, bet ir santykinai didėjanti (nuo 79,6 proc. 1989 m. iki 83,45 proc. 2001 m. ir 84,16 proc. 2011 m.) (1 ir 2 priedai).

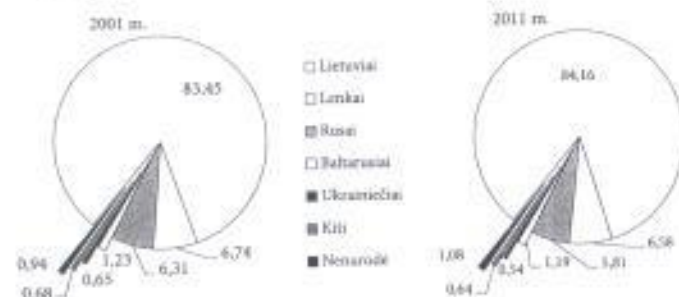
Priešingai nei lietuvių tautybės gyventojų situacija, 2001–2010 m. tautinių mažumų atstovų sumažėjo: lenkų – iki 200,3 tūkst. (6,6 proc.), rusų – iki 176,9 tūkst.

(5,8 proc.); baltarusių – iki 36,2 tūkst. (1,2 proc.); ukrainiečių – iki 16,4 tūkst. (0,5 proc.) (1 pav., 1 priedas). Nors pagrindinių tautinių mažumų dalis mažėja, o lietuvių – didėja, Lietuvos visuomenė tampa etniškai įvairesnė: 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno 154 tautybių gyventojų (2001 m. surašymo metu užfiksuota 115 (Lietuvos statistika 2011), o 1989 m. – apie 100 tautybių gyventojų (Lietuvos statistika 1991)).

Nuo 1989 m. Lietuvos gyventojų etninės sudėties pokyčiams (įvairių tautybių gyventojų dalies mažėjimui) įtaką daro nauji veiksniai. Naujai atkurtoje valstybėje puoselėjami tautinės valstybės idealai (valstybinės lietuvių kalbos ir etninės lietuvių kultūros įsitvirtinimas viešajame gyvenime) ir dažnai pasitaikantis etninės daugumos sutapatinimas su visuomene, t. y. lietuvių etninės grupės prilyginimas tautai (piliečių bendruomenei) politiniame diskurse (Senn 1992; Laurėnas 2003; Kasperavičius ir Biveinis 2007; Budrytė 2011) lėmė tai, kad dalis nelietuvių tautybės gyventojų jaučiasi turintys mažiau galimybių dalyvauti kuriamos valstybės politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime. Atkūrus nepriklausomybę, pasikeitus valstybinei santvarkai bei prasidėjus radikalioms ekonomikos reformoms, buvo matoma intensyvesnė nelietuvių, ypač rusų, tautybės gyventojų emigracija iš Lietuvos – daug jų išvyko į Rusiją ar kitas buvusias Sovietų Sąjungos teritorijas (Sipavičienė 1995). Tuo pat metu taip pat suintensyvėjo tautinių mažumų asimiliacijos į daugumos grupę procesai – nelietuvių tautybės gyventojai pradėjo dažniau rinktis lietuvių mokomosios kalbos mokyklas savo vaikams (Leončikas 2006).

Po 2004 m. suintensyveję Lietuvos gyventojų emigracijos procesai į Vakarų Europos valstybes pasižymi tuo, kad migracijos srautų etninė sudėtis nėra identiška bendrai Lietuvos gyventojų etninei sudėčiai: nelietuvių tautybės asmenų, ypač rusų, emigracijos intensyvumo rodikliai yra aukštesni (Stankūnienė ir Jasilionis 2015; Jasilionis ir kt. 2015). Be to, emigracijos procesai (emigrantų socialinės ir demografinės charakteristikos) daro įtaką amžiaus struktūrų pokyčiams, nes dažniausiai emigruoja darbingo amžiaus gyventojai, o tai tirpdo jaunesnę, darbingo amžiaus populiaciją ir mažina gimstamumo rodiklius. Šiuo atveju pastebėtina, kad lenkų tautybės gyventojų mažėja ir dėl didžiausio, palyginti su kitomis tautinių mažumų grupėmis, mirtingumo ir mažiausio gimstamumo (Stankūnienė ir Jasilionis 2015; Jasilionis ir kt. 2015). Prie šių procesų prisidėjo nors ir negausi, bet etniškai marga įvairių tautybių gyventojų imigracija į Lietuvą atkūrus nepriklausomybę ir ypač 2004 m. po Europos Sąjungos plėtros (Etniškumo studijos 2009/1; Žibas 2014).

1 pav. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę, 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų menys (proc.)

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

Pažymėtina, kad pagrindinių tautinių mažumų (lenkų, rusų, baltarusių) gyventojų mažėja. 2001 ir 2011 m. surašymų duomenys taip pat rodo, kad laikotarpį tarp surašymų sumažėjo tautinių grupių, kurių gyventojų skaičiu kopija 100 asmenų, dalis. 2001 m. surašymo duomenimis, iš visų Lietuvoje gyvūčių tautybių tik 29 tautybės turėjo 100 ir daugiau žmonių. 2011 m. surašymo užfiksuotos 26 tautybių gyventojų grupės, kurias sudarė po 100 ir daugiau gyvūčių (Lietuvos statistika 2011). Šie duomenys gali būti paaiškinami vadinamosios „sios“ imigracijos tendencijomis, kai atvykstantys imigrantai gauna nuolatinį gyvenimą šalyje ir patenka į gyventojų surašymą. Pavyzdžiui, Migracijos departamento duomenimis (Migracijos metraštis 2003; 2016), Lietuvoje gyvenančių užsieniečių procentinė dalis pamažu didėja: nuo 0,81 proc. 2002 m. iki 1,40 proc. 2016 m. gyventojų surašymų ir Migracijos departamento duomenų lyginti negalima, g daryti prielaidą, kad dalis užsieniečių, jau įgijusių nuolatinį leidimą gyventi ateltyje gali tapti Lietuvos tautinių mažumų dalimi. Vis dėlto nedidelių etninių grupių, kurias sudaro daugiau negu 100 Lietuvos gyventojų, skaičius mažėja. Ši tija rodo, kad Lietuva vis dar nėra imigracijos tikslo šalis, o įgyvendinama im jos politika iš esmės demografinių iššūkių nesprenžia.

Gyventojų surašymo duomenys atskleidžia kelias gana prieštaringas Lietuvos gyventojų pagal tautybes pasikeitimų kryptis. Pirma, mažėja Lietuvos pagriū tautinių mažumų gyventojų skaičius ir dalis (rusų, lenkų, ukrainiečių, b sių). Antra, didėja lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis pagrindiniū mažumų grupių mažėjimo sąskaita. Trečia, nors pagrindinių tautinių m

gyventojų (rusų, lenkų, baltarusių) dalis mažėja ir lietuvių tautybės gyventojų dalis didėja. Lietuvoje formuojasi nedidelės etninės grupės (pavyzdžiui, kinų, graikų, bulgarų, osetinų ir kt.), kurias sudaro daugiau negu šimtas Lietuvos gyventojų. Ši tendencija liudija nedidelę tarptautinės imigracijos įtaką Lietuvos etninės struktūros kaitai ir prasidedančius užsieniečių (imigrantų) natūralizacijos procesus.

Šias gyventojų tautinės sudėties pasikeitimo kryptis galima paaiškinti dvejopai. Pirmiausia vyrauja santykinai didesnė rusų tautybės gyventojų emigracija. Kaip jau minėta, tautinių mažumų (ypač rusų) emigracijos procesai atkūrus nepriklausomybę buvo susiję su politine situacija (kariuomenės išvedimas, jėgos struktūrų imigrantų ir jų šeimos narių išvykimas iš Lietuvos). Pirmaisiais nepriklausomybės metais, lyginant su sovietinio laikotarpio migracijos procesais, įvyko esminis lūžis, kai imigraciją pakeitė emigracija. Tuo laikotarpiu vyravusi migracijos forma buvo repatriacija – rusai, ukrainiečiai, baltarusiai ir kiti buvusių sovietinių respublikų gyventojai masiškai grįžo į tėvynę. Tuo pat metu išryškėjo pirmieji lietuvių emigracijos į Vakarų požymiai (Sipavičienė ir Stankūnienė 2011). Vėliau tautinių mažumų emigracijos procesai buvo labiau siejami su Lietuvos kaip tautinės valstybės idėja (Senn 1992; Budrytė 2011), kai Lietuvos valstybė, kad ir kokių radikalių siūlymų sulaukė Atgimimo laikotarpiu, kūrėsi tautinės santarvės pagrindu (Petrušauskaitė ir Pilinkaitė-Sotirovič 2012), o dalis tautinių mažumų atstovų emigravo dėl prarasto „daugumos“ ir įgyto „mažumos“ statuso.

Kita vertus, lietuvių tautybės gyventojų santykinės dalies didėjimas ir didesnė etninė įvairovė sietina su Lietuvoje nuo pat nepriklausomybės pradžios įgyvendinama griežta pilietybės, selektyviai atvira (o kartais ir griežtai ribojančia) imigracijos ir neefektyvia migrantų integracijos politika (Platačiūtė 2013; Žibas 2014). Kitaip tariant, intensyvios emigracijos kontekste per ketvirtį amžiaus Lietuvoje nesusiformavo adekvatus politinis atsakas, susijęs su imigracijos, integracijos ir pilietybės politikos vystymu. Priešingai, imigracijos klausimai yra politizuojami (Platačiūtė 2013), vadinasi, dėl ribojančios imigracijos, griežtos pilietybės ir nepatrauklios migrantų integracijos politikos²³ imigracijos procesai nekompensuoja emigracijos; tokio pobūdžio politika, anot Zoibergero (1999), sukuria sąlygas tapatybei ir tautinei bendruomenei išlaikyti. Tai ne tik saugo ir stiprina nacionalinės valstybės skiriamąsias ribas, bet ir sukuria pagrindą tautinei valstybei stiprinti (Castles, 2006).

²³ Lietuva tradiciškai buvo ir tebėra emigracijos valstybė. Ji formuoja griežtą imigracijos ir pilietybės politiką. Neatsitiktinai pilietybės politikos indeksu vertinimu, Lietuva vykdo griežčiausių pilietybės politiką visoje Europos Sąjungoje, surinkdama 0 taškų. Pagal MIPEX (angl. *Migrant Integration Policy Index*), Lietuva yra viena nesvetingiausių šalių imigrantams (27 vieta iš 31), o vertinant imigrantų siekį gauti pilietybę Lietuva „lenkia“ tik Latviją ir Estiją (29 vieta).

4.2. Pagrindinės Lietuvos tautybės pagal amžių

Surašymo duomenų analizė rodo, kad, lyginant 2001 ir 2011 m. surašymų duomenis, matomas pagrindinių tautinių mažumų grupių gyventojų senėjimas ir populiacijų mažėjimas; kitaip tariant, mažėja vaikų ir auga pagyvenusių žmonių dalys. Laikotarpi tarp surašymų 0–14 amžiaus grupėje lietuvių tautybės gyventojų d. atitinkamai sumažėjo nuo 20,6 iki 15,4 proc., rusų – nuo 11,4 iki 7,9 proc., lenkų nuo 16,6 iki 11,9 proc., baltarusių – nuo 6,4 iki 2,9 proc. ir ukrainiečių – nuo 6,0 iki 3,2 proc. Tautinių mažumų 65 metų ir vyresnio amžiaus grupės didėja sparčiau lietuvių. Šios lietuvių amžiaus grupės dalis padidėjo nuo 13,8 iki 17,8 proc., rusų nuo 16,2 iki 21,7 proc., lenkų – nuo 15,1 iki 18,4 proc., baltarusių – nuo 19,1 iki 28,2 proc., ukrainiečių – nuo 16,1 iki 27,2 proc. (1 lentelė). Taigi didžiausi pokyčiai įvyko baltarusių ir ukrainiečių amžiaus struktūrose.

1 lentelė. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę ir amžiaus grupes 2001 ir 2011 m.

	2001				
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
0–14	20,6	11,4	16,6	6,4	6,0
15–64	65,6	72,4	68,3	74,5	77,8
65+	13,8	16,2	15,1	19,1	16,1
Iš viso	100	100	100	100	100
	2011				
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
0–14	15,4	7,9	11,9	2,9	3,2
15–64	66,9	70,3	69,7	68,8	69,5
65+	17,8	21,7	18,4	28,2	27,2
Iš viso	100	100	100	100	100

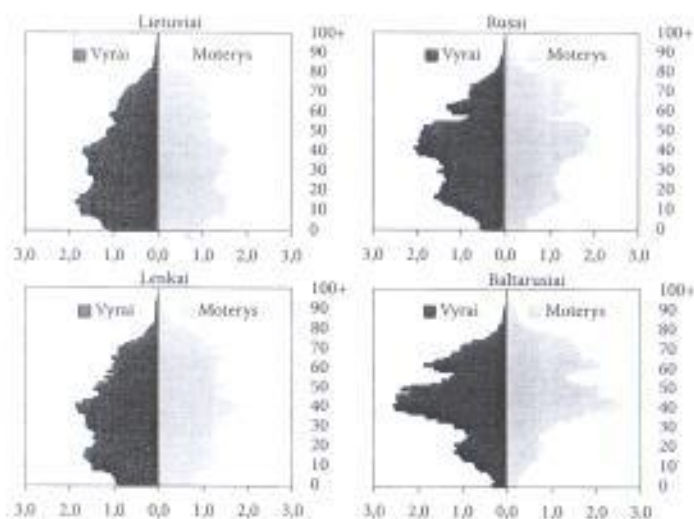
Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

Surašymų duomenų pagal smulkesnes amžiaus grupes analizė atskleidė, kad didžiausias gyventojų mažėjimas matyti tarp 10–14 metų amžiaus grupės lietuvių (atitinkamai nuo 8,1 proc. 2001 m. iki 5,8 proc. 2011 m.), rusų (nuo 5,5 iki 2,8 proc.) ir baltarusių (nuo 3,3 iki 1,2 proc.) tautybių Lietuvos gyventojų. 55–59 metų amžiaus grupėje matomas santykinai didžiausias r. (atitinkamai nuo 4,8 proc. 2001 m. iki 9,5 proc. 2011 m.), baltarusių (nuo 6,2 iki 11,2 proc.) ir ukrainiečių (nuo 6,7 iki 11,4 proc.) tautybės gyventojų procentai

dalies didėjimas. Tarp lenkų tautybės gyventojų išsiskiria 50–54 amžiaus grupė (padidėjimas nuo 6,4 proc. 2001 m. iki 8,4 proc. 2011 m.) (3 priedas).

Lyginant su lietuvių tautybės gyventojais, ukrainiečių, baltarusių ir iš dalies rusų tautinių mažumų grupės demografiškai nėra „gyvybingos“, nes, kaip matyti 2 pav., 2011 m. duomenimis, jose yra itin maža 0–10 metų amžiaus vaikų dalis, o tai reiškia, kad baltarusių ir rusų populiacijų Lietuvoje atsinaujinimo potencialas menkas. Be to, rusų, ukrainiečių ir baltarusių amžiaus struktūras blogina darbingo amžiaus gyventojų emigracija. Tose pačiose (baltarusių ir rusų) tautinių mažumų grupėse (kartu ir lenkų tautinėje mažumoje) vyrauja santykinai didesnė priešpensinio ir pensinio amžiaus gyventojų dalis (2 pav.). Amžiaus struktūra Lietuvoje ypač išsiskiria romų etninė grupė – tarp romų itin didelę dalį sudaro vaikai ir jaunimas iki 20 metų, o vyresnio amžiaus romų yra santykinai mažiau. Tokių romų etninės grupės struktūrą pirmiausia lemia aukštesni gimstamumo rodikliai ir intensyvesni emigracijos ir asimiliacijos procesai tarp vyresnio amžiaus romų tautybės asmenų. Sparčiau mažėjant tautinių mažumų gyventojų jaunesnio amžiaus ir sparčiau didėjant vyresnio amžiaus gyventojų grupėms, Lietuvos tautinių mažumų gyventojų skaičius ne tik sparčiau mažėja nei lietuvių, bet ir jų populiacija yra gerokai senesnė.

2 pav. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę ir amžiaus grupes 2011 m.

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2011 m. gyventojų surašymo mikroduomenimis, parengė M. Baublys.

4.3. Teritorinis tautinės Lietuvos gyventojų sudėties pasiskirstymas

4.3.1. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis mieste ir kaime

Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę Lietuvos miestuose ir kaimuose keičiasi sningai. Lyginant 2001 ir 2011 m. surašymų duomenis, matyti, kad lietuvių tautybės gyventojų procentinė dalis mieste ir kaime pasikeitė nedaug (mieste padidėjo 1 81,4 proc. 2001 m. iki 82,6 proc. 2011 m.; kaime sumažėjo atitinkamai nuo 87,7 87,2 proc.). Rusų tautybės gyventojų dalis sumažėjo mieste (atitinkamai nuo 8,2 7,4 proc.), tačiau šiek tiek padidėjo kaime (nuo 2,4 iki 2,5 proc.). Lenkų tautybės as nų dalis sumažėjo ir mieste (nuo 6,0 iki 5,8 proc.), ir kaime (nuo 8,4 iki 8,2 proc.).

2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenimis, kaimo gyventojų tautinė dėtis išlieka vienalytiškesnė nei miesto (2 lentelė). Šiems procesams įtaką gali dar ne tik intensyvūs emigracijos procesai, bet ir vidinė migracija iš kaimo į miestą, didieji ar didesni Lietuvos miestai tampa traukos centrais ne tik „naujesiems į grantams“, bet ir mažesnių miestelių ar kaimų gyventojams.

2 lentelė. Lietuvos miesto ir kaimo gyventojų sudėtis pagal tautybę 2001 ir 2011 m. (pr

	Miestas		Kaimas	
	2001	2011	2001	2011
Lietuviai	81,4	82,6	87,7	87,2
Rusai	8,2	7,4	2,4	2,5
Lenkai	6,0	5,8	8,4	8,2
Baltarusiai	1,5	1,4	0,6	0,7
Kiti	2,9	2,7	0,9	1,3
Iš viso	100	100	100	100

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis.

4.3.2. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis miestuose pagal miest gyventojų skaičių

2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenys pagal Lietuvos gyventojų taut sudėtį skirtingo dydžio miestuose rodo, kad lietuvių tautybės gyventojų dalis su žėjo tik kaimuose ir kituose miestuose, kurių populiacija yra mažesnė negu 10 tū. Kituose, didesniuose, miestuose lietuvių tautybės gyventojų dalis padidėjo (ypač džiūnsiuose Lietuvos miestuose – nuo 76,2 proc. 2001 m. iki 78,2 proc. 2011

Rusų dalis padidėjo tik kaime, lenkų – savivaldybės centruose ir miestuose iki 10 tūkst. gyventojų bei kaime (3 lentelė).

3 lentelė. Lietuvos miesto gyventojų sudėtis pagal tautybę įvairaus tipo miestuose, 2001 ir 2011 m. (proc.)

	Didieji miestai		20–99 tūkst.		10–19 tūkst.		Iki 10 tūkst. sav. centrai		Kiti miestai <10 tūkst.		Kaimas	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
	Lietuviai	76,2	78,2	89,4	90,5	89,5	90,1	90,0	90,1	61,5	60,3	87,7
Rusai	10,5	9,3	6,4	5,8	4,3	3,9	3,6	3,3	3,8	3,8	2,4	2,5
Lenkai	7,0	7,3	1,1	1,0	3,5	3,4	4,7	4,8	12,0	13,1	8,4	8,2
Baltarusiai	2,0	1,8	1,0	0,9	1,1	1,0	0,5	0,5	0,9	1,0	0,6	0,7
Kiti	3,7	3,4	2,1	1,8	1,6	1,6	1,2	1,2	1,9	1,8	0,9	1,3
Už viso:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

Galima daryti prielaidą, kad didžiuosiuose Lietuvos miestuose lietuvių tautybės gyventojų intensyvius emigracijos procesus kompensuoja vidinė migracija iš kaimo į miestą, o kitų tautybių Lietuvos gyventojų emigracijos procesai dėl nedidelių tautinių mažumų grupių ir jau esamo teritorinio pasiskirstymo Lietuvoje nėra kompensuojami. 1989 m. gyventojų surašymo duomenys (Lietuvos statistika 1991) rodo, kad didesnė dalis tautinių mažumų grupių buvo susitelkusios didesniuose miestuose ir rajonuose, o ne kaimuose, iš kur, atkūrus nepriklausomybę, prasidėjo intensyvi emigracija Rytų, o vėliau – ir Vakarų kryptimi, todėl galima teigti, kad dėl teritorinio tautinių mažumų pasiskirstymo Lietuvoje emigracijos procesų tiesiog nebuvo kam kompensuoti.

4.3.3. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis apskrityse

2001 ir 2011 m. gyventojų surašymo duomenys rodo, kad etniniu požiūriu homogeniškiausios (arba lietuviškiausios) yra Tauragės, Marijampolės, Telšių, Panevėžio, Šiaulių ir Alytaus apskritys. Jose lietuvių tautybės gyventojų dalis yra didesnė negu 95 proc. Didžiausia etninė įvairovė pasižymi Vilniaus, Utenos ir Klaipėdos apskritys (4 lentelė).

Lyginant 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymo duomenis, didžiausias pokytis matomas Vilniaus ir Utenos apskrityse, kur lietuvių tautybės gyventojų dalis padidėjo atitinkamai nuo 54,9 iki 59,4 proc. ir nuo 77,1 iki 79,1 proc. Utenos apskrityje. Rusų ir lenkų tautybės gyventojų dalis pastebimai sumažėjo Vilniaus apskrityje (atitinkamai nuo 11,6 iki 10,3 proc. ir nuo 25,4 iki 23 proc.). Per laikotarpį tarp surašymų

mažiausiai etniniu požiūriu pasikeitė Marijampolės, Panevėžio, Telšių ir Alyt apskritys (4 lentelė).

4 lentelė. Gyventojų tautinė sudėtis apskrityse 2001 ir 2011 m. (proc.)

	Lietuviai		Rusai		Lenkai		Baltarusiai		Kiti	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Alytaus	95,3	95,5	1,5	1,3	2,1	1,9	0,4	0,4	0,9	1,
Kauno	93,9	94,4	3,7	3,3	0,5	0,5	0,3	0,2	1,5	1,
Klaipėdos	84,2	85,6	11,4	10,4	0,3	0,2	1,0	0,9	3,1	2,
Marijampolės	98,5	98,1	0,6	0,7	0,2	0,2	0,1	0,1	0,6	0,
Panevėžio	96,3	96,4	2,5	2,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8	0,
Šiaulių	95,4	95,7	3,0	2,7	0,2	0,1	0,2	0,2	1,3	1,
Tauragės	98,7	98,3	0,6	0,7	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,
Telšių	97,4	97,4	1,5	1,4	0,1	0,1	0,2	0,2	0,8	0,
Utenos	77,1	79,1	13,4	12,4	4,5	4,0	2,0	1,9	3,0	2,
Vilniaus	54,9	59,4	11,6	10,3	25,4	23,0	3,6	3,3	4,5	4,

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

4.3.4. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis savivaldybėse

Kadangi kai kurių Lietuvos apskričių teritorijos pasižymi didele tautine įvairove, svaru atskleisti gyventojų tautinę sudėtį Lietuvos savivaldybėse. Rytų Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis yra daug įvairesnė nei kitoje Lietuvos dalyje. Zarasų, Ignalinos, Švenčionių, Molėtų, Širvintų, Vilniaus, Trakų, Šalčininkų rajonuose, Vilniaus ir Druskininkų miestuose gyvena santykinai didesnė tautinių mažumų dalis negu kitose Lietuvos savivaldybėse (3 pav., 4 priedas). 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenys rodo, kad visų savivaldybės, išskyrus Klaipėdos miestą ir daugumą Rytų Lietuvai priklausančių savivaldybių, etniniu požiūriu yra homogeniškos (3 pav., 4 priedas).

Laikotarpiu tarp surašymų (2001–2010 m.) labiausiai sulietuviškėjo Klaipėdos, Vilniaus miestų, Klaipėdos, Molėtų, Švenčionių, Trakų, Vilniaus, Visagino ir Zarasų rajonų savivaldybės (4 priedas). Pavyzdžiui, kai kuriose savivaldybėse padidėjo lietuvių tautybės gyventojų dalis: Vilniaus mieste atitinkamai nuo 57,5 iki 63,2 proc. Vilniaus rajone nuo 22,4 iki 32,5 proc., Visagine nuo 15 iki 18,6 proc. Galima dar prielaidą, kad lietuvių tautybės gyventojų dalis padidėjo ne tik dėl vidinės migracijos iš kaimo į miestą, bet ir dėl tautinių mažumų grupių gyventojų dalies mažėjimo. Didžiausias lenkų tautybės gyventojų dalies sumažėjimas matyti Vilniaus rajonų savivaldybėje (atitinkamai nuo 61,3 iki 52,1 proc.); lietuvių dalis padidėjo nuo 2

iki 32,5 proc.), rusų dalies – Vilniaus mieste²⁴ (nuo 14 iki 11,9 proc.). Taip pat išskirtinas Šakių rajonas, kuriame lenkų tautybės gyventojų dalis sumažėjo nuo 79,5 proc. 2001 m. iki 77,8 proc. 2011 m. (lietuvių tautybės gyventojų dalis padidėjo nedaug, atitinkamai nuo 10,4 iki 10,8 proc.). Visaginė per laikotarpį tarp surašymų rusų tautybės asmenų dalis beveik nepasikeitė (šiek tiek sumažėjo nuo 52,4 proc. 2001 m. iki 51,9 proc. 2011 m.; lietuvių tautybės gyventojų dalis padidėjo atitinkamai nuo 15 iki 18,6 proc.) (4 priedas).

3 pav. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis savivaldybėse, 2011 m., proc.

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2011 m. gyventojų surašymo mikroduomenimis

Lietuvių tautybės gyventojų dalis savivaldybėse 2011 m., proc.

²⁴ Šiuo atveju išskirtinis yra Vilnius. Suburbanizacijos procesai Vilniuje pasižymi ne tik vis didėjančia jaunų ir pasiturinčių žmonių migracija į priemiestius, bet ir tuo, kad konkrečios miesto kaimynystės gyventojai yra skurdžiai, senesni ir (kalbant apie Vilnių) etniškai įvairesni (Žilys 2015).

4.4. Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis pagal gimtąją kalbą ir amžiaus grupes

Gyventojų surašymo duomenys leidžia analizuoti etninę Lietuvos gyventojų sudėtį pagal gimtąją kalbą. Surašymo duomenys atskleidė, kad lietuvių tautybės asmenų, nurodžiusių lietuvių kalbą kaip gimtąją, procentinė dalis padidėjo nuo 96,7 proc. 2001 m. iki 99,4 proc. 2011 m.; rusų tautybės asmenų, nurodžiusių lietuvių kalbą kaip gimtąją, procentinė dalis sumažėjo nuo 9,2 proc. 2001 m. iki 6,3 proc. 2011 m.; lenkų – padidėjo atitinkamai nuo 7,3 proc. iki 8,9 proc.; baltarusių – nuo 3,8 iki 5,6 proc. ir ukrainiečių – nuo 5,9 iki 7,1 proc. (5 lentelė).

5 lentelė. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę ir gimtąją kalbą, 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų duomenys (proc.)

	2001				
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
Lietuvių	96,7	6,3	7,3	3,8	5,9
Rusų	0,5	49,2	9,5	52,2	52,2
Lenkų	0,1	0,2	80	5,8	0,4
Baltarusių	0	0	0,4	34,1	0,1
Kita	0	0	0	0	0,1
Nenustodys	2,9	4,2	2,7	4,1	6,2
Iš viso	100	100	100	100	100
	2011				
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
Lietuvių	99,4	9,2	8,9	5,6	7,1
Rusų	0,5	48,2	10,3	61,3	53,5
Lenkų	0,1	0,2	78,1	10,1	0,8
Baltarusių	0	0	0,2	20,1	0,1
Ukrainiečių	0	0	0	0	35,1
Kita	0	0	0	0,1	0,1
Dvi kalbos	0,2	2,4	2,5	2,8	3,2
Iš viso	100	100	100	100	100

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

Rusų tautybės asmenų, nurodžiusių rusų kalbą kaip gimtąją, sumažėjo nuo 89,2 proc. 2001 m. iki 88,2 proc. 2011 m.; lenkų, nurodžiusių lenkų kalbą kaip gimtąją, – nuo 80 iki 78,1 proc.; baltarusių, nurodžiusių baltarusių kalbą kaip gimtąją, nuo 34,1 iki 20,1 proc., ir ukrainiečių, nurodžiusių ukrainiečių kalbą kaip gimtąją, nuo 35,2 iki 35,1 proc. (5 lentelė). Rusų tautinė mažuma – vienintelė iš pagrindinių tautinių mažumų grupių, kurioje sumažėjo lietuvių ir rusų kalba kalbančių gyventojų dalis.

Surašymo duomenys pagal etninę Lietuvos gyventojų sudėtį, gimtąją kalbą ir amžiaus grupes rodo, kad didžiausia dalis rusų tautybės asmenų, nurodžiusių lietuvių kalbą kaip gimtąją, padidėjo 10–19 metų amžiaus grupėje (nuo 6,1 proc. 2001 m. iki 13,1 proc. 2011 m.). Tarp lenkų ir baltarusių tautybės asmenų didžiausias pokytis taip pat pastebimas 10–19 metų amžiaus grupėje: atitinkamai nuo 7,3 proc. 2001 m. iki 13,5 proc. 2011 m. ir nuo 8 proc. 2001 m. iki 18,2 proc. 2011 m. (5 ir 6 priedai). Šie duomenys gali būti paaiškinami tautinių mažumų asimiliacijos procesais šiuolaikinėje visuomenėje, kai nelietuvių tautybės gyventojai renkasi lietuviškas mokyklas savo vaikams (Leončikas 2006)²⁵.

4.5. Vilniaus miesto gyventojų etninės struktūros kaita 2001–2010 m.

Visoje šalyje mažėjant gyventojų, Vilniaus miesto gyventojų skaičius keičiasi gana nedaug – lyginant su 2001 m. surašymo duomenimis, 2011 m. Vilniuje gyventojų buvo mažiau tik 3,3 proc. (sumažėjo nuo 542,3 tūkst. iki 535,6 tūkst.), kai bendras gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo 12,6 proc. Tai mažiausią gyventojų skaičiaus mažėjimą patyrusi Lietuvos savivaldybė, o atsižvelgiant į tai, kad Vilniaus rajono savivaldybėje gyventojų daugėja, galima kalbėti apie regiono (Vilniaus m. ir Vilniaus rajono savivaldybių) gyventojų skaičiaus stabilumą. 2001–2010 m. gyventojų skaičius augo tik trijų didžiųjų miestų rajonų savivaldybėse – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos rajonuose, tačiau Klaipėdos ir Kauno miesto savivaldybės per tą patį laikotarpį neteko gana daug miesto gyventojų (daliai miesto gyventojų persikelsiant į priemiesčių gyvenvietes rajonų savivaldybėse).

Nors bendras miesto gyventojų skaičius 2001–2010 m. Vilniuje buvo gana stabilus, analizuojant gyventojų skaičiaus pokytį pagal tautybę, galima pastebėti, kad

²⁵ Galimos rusų etninės grupės skaičiaus kaitos priežastys yra mažėjantis gimstamumas, jaunų ir mobilių žmonių emigracija ir asimiliacija (Leončikas 2006).

trijų didžiųjų etninių grupių skaičiaus pokyčiai mieste buvo nevienodi – 2011 m. Vilniuje gyvenančių lietuvių, lyginant su 2001 m., buvo 8 proc. daugiau, o lenkų ir rusų tautybės asmenų atitinkamai sumažėjo 13 ir 16 proc. 2011 m. surašymo duomenimis, lietuvių tautybės asmenys Vilniaus mieste sudarė 63,2 proc., lenkų tautybės – 16,5 proc., o rusų – 11,9 proc. visų miesto gyventojų (6 lentelė). Šiuos miesto gyventojų etninės sudėties pokyčius galėjo lemti keletas priežasčių – intensyvesnė nelietuvių, ypač rusų, tautybės gyventojų emigracija iš Lietuvos (Jasilionis ir kt. 2015; Petrušauskaitė ir Pilinkaitė 2012), asimiliacijos procesai (Leončikas 2006), natūrali gyventojų kaita (gimstamumo ir mirtingumo skirtumai) tautinių mažumų grupėse (Jasilionis ir kt. 2015).

6 lentelė. Vilniaus miesto gyventojų skaičius pagal tautybę 2001 ir 2011 m.

	Bendras gyventojų skaičius	Lietuviai		Lenkai		Rusai		Kitos tautybės		Nemurde	
		tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.
2001 m.	542,3	313,4	57,8	101,5	18,7	75,9	14,0	16,3	6,7	15,2	2,8
2011 m.	535,6	358,8	63,2	88,4	16,5	64,0	11,9	31,0	5,8	13,4	2,5

Šaltinis: skaičiuojami atitiktai remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

Gyventojų skaičiaus pokyčiai atspindėjo ir seniūnijose – iš 20 Vilniaus miesto seniūnijų gyventojų laikotarpiu tarp surašymų (2001–2010 m.) daugėjo tik Verkių Pašilaičių, Pilaitės ir Fabijoniškių seniūnijose, visose kitose jų mažėjo. Intensyviausiai gyventojų mažėjo Šnipiškių (sumažėjo 21 proc.), Rusų (19 proc.) ir Naujamiesčio (17 proc.) seniūnijose, mažiau nei 5 proc. gyventojų sumažėjo Žirmūnų (2 proc.) Antakalnio (2 proc.), Lazdynų (3 proc.) ir Naujosios Vilnios (3 proc.) seniūnijos se (7 priedas). Gyventojų skaičius augo seniūnijose, kuriose intensyviausiai buvo plėtojama naujų daugiabučių gyvenamųjų namų statyba – smarkiausiai gyventojų daugėjo Verkių (37 proc.), Pašilaičių (29 proc.) ir Pilaitės (27 proc.) seniūnijose.

Laikotarpiu tarp surašymų sumažėjus bendram Vilniaus miesto gyventojų skaičiui, lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis išaugo visose seniūnijose. Seniūnijose, kuriose bendras gyventojų skaičius mažėjo, lietuvių tautybės asmeni mažėjo ne taip ryškiai kaip kitų etninių grupių, o dalyje seniūnijų (pvz., Žirmūnų, Senamiesčio, Antakalnio, Lazdynų, Panerių ir Naujosios Vilnios) lietuvių tautybės gyventojų daugėjo, nors bendras gyventojų skaičius mažėjo. Palyginti tolygia

skirtingų tautybių gyventojų daugėjo tik dviejose seniūnijose – Pilaitės ir Pašilaičių, jose augo (ar mažėjo tik šiek tiek) lietuvių, rusų ir lenkų tautybių gyventojų skaičius (7 ir 8 priedai).

2011 m. lietuvių tautybės gyventojai sudarė daugumą beveik visose Vilniaus miesto seniūnijose – tik Naujininkų ir Naujosios Vilnios seniūnijose lietuviai sudaro kiek mažiau nei pusę gyventojų (atitinkamai – 48 ir 38 proc.). Dalyje seniūnijų (Antakalnio, Naujamiesčio, Pašilaičių, Pilaitės, Senamiesčio, Verkių ir Žvėryno) lietuvių tautybės gyventojai sudaro absoliučią daugumą – šiose seniūnijose santykinė jų dalis yra didesnė nei 70 proc. (8 priedas). Nors lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis augo visose seniūnijose, dalyje seniūnijų etninės struktūros pokyčiai nebuvo itin ryškūs – Justiniškėse, Karoliniškėse, Lazdynuose, Naujininkuose, Šeškinėje, Vilkpėdėje ir Viršuliškėse etninė gyventojų sudėtis išliko praktiškai nepakitusi (8 priedas). Visose šiose seniūnijose bendras gyventojų skaičius laikotarpiu tarp surašymų (2001–2010 m.) mažėjo – gyventojų mažėjo visose didžiausiose etninėse grupėse (išskyrus Lazdynus, kuriuose lietuvių daugėjo).

Lyginant 2011 m. surašymo duomenis su 2001 m. duomenimis, galima pastebėti, kad lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis labiausiai išaugo Senamiesčio ir Verkių seniūnijose, atitinkamai 13 ir 11 proc. punktų, tačiau šiuos pokyčius lėmė gana skirtingi mieste vykstantys procesai. Bendras Senamiesčio seniūnijos gyventojų skaičius 2001–2010 m. mažėjo (8 proc.), bet lietuvių tautybės gyventojų, gyvenančių šioje seniūnijose, skaičius augo (14 proc.). Bendro gyventojų skaičiaus pokytį lėmė gana akivaizdus rusų ir lenkų tautybės asmenų skaičiaus mažėjimas šioje seniūnijoje – lenkų ir rusų, gyvenančių Senamiestyje, sumažėjo daugiau kaip trečdaliu (atitinkamai 41 ir 36 proc.). Verkių seniūnijoje bendras gyventojų skaičius augo – 2001–2010 m. jų padaugėjo daugiau kaip trečdaliu (37 proc.). Etninės struktūros pokyčius šioje seniūnijoje lėmė ne tiek kitų etninių grupių mažėjimas (rusų tautybės gyventojų, gyvenančių šioje seniūnijoje, padaugėjo 4 proc.), kiek tai, kad itin didelę dalį naujai atvykusiųjų sudarė lietuvių tautybės asmenys – jų šioje seniūnijoje padaugėjo 56 proc.

Vykstantys pokyčiai skatina kelti klausimų apie etninės struktūros kaitą Vilniaus mieste – kaip kituose mokslo darbuose fiksuojamas rezidencinės segregacijos ryškėjimas (Valatka 2015; Žilys 2015; Marcińczak ir kt. 2015 ir kt.) atsispindi tautinės sudėties pokyčiuose Vilniaus mieste. Ar mieste vykstantys procesai stiprina etnines skirtis miesto teritorijoje, t. y. ar galima fiksuoti ne tik socioekonominį statusą, bet ir pagal tautybę išsiskiriančias teritorijas.

Bene didžiausią įtaką šiuolaikinių Vilniaus miesto seniūnijų sociodemografiškai struktūrai turėjo sovietinio laikotarpio modernizacijos procesai. Miestas socialiniu ir kultūriniu požiūriu niekada nebuvo vienalytis (Baranauskaitė, Tučas 2014; Gudelis 2015), o sovietmečiu gyvenamųjų būstų planinis paskirstymas, orizuotas per darbotvėtes, suformavo specifinę teritorinę socialinę diferenciaciją. Masinė gyvenamųjų namų statyba, kai vienu metu suprojektuoti ir pastatyti iš gyvenamieji rajonai, ir planinis jų apgyvendinimas lėmė, kad atskiruose rajonuose susiformavo gana vienalytė gyventojų sociodemografinė struktūra (pagal žmonių išsilavinimą, užimtumo statusą, kai kada – ir tautybę). Pavyzdžiui, iš karto Antrojo pasaulinio karo greta pramonės įmonių statomuose gyvenamuosiuose rajonuose apgyvendinti darbininkų profesijų, techninį išsilavinimą turintys gyventojai dažniausiai atvykė iš Baltarusijos, Rusijos ar Ukrainos (Gudelis 2015). Antakalnyje greta koncentruotai įrengtų aukštojo mokslo įstaigų – daugiau aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų (Baranauskaitė, Tučas 2014), o teritorijose, kuriose nebuvo įrengta masinė daugiabučių statyba, išliko daugiau lenkiškai kalbančių senų kaimų gyventojų (Gudelis 2015). Atsižvelgiant į tuo metu įgyvendintą migracijų politiką, tam tikruose mikrorajonuose gyvenamosios vietos galėjo būti mainomose darbo vietas Vilniuje iš kitų Sovietų Sąjungos respublikų arba iš kitų Lietuvos rajonų atvykstantiems gyventojams.

Nors atkūrus nepriklausomybę Vilniaus mieste fiksuojami svarbūs skirtingo socialinio ekonominio statuso gyventojų erdvinio pasiskirstymo pokyčiai, tyrėjų pabrėžia, kad stiprėjanti socialinė (klasių ir pajamų) fragmentacija miesto erdvinėje struktūroje atsispindi tik iš dalies (Valatka 2015; Žilys 2015; Marcińczak ir kt. 2015; Burneika 2008). Pasak tyrėjų, teritorinė gyventojų diferenciacija yra laipsniškas procesas – „socialinė kaita lenkia erdvių kaitą, o socialinė (klasė ar pajamų) fragmentacija tik vėliau išryškėja kaip rezidenciniai skirtumai“ (Žilys 2015: 16). Ryškiausiai išsiskiria priemiesčių rajonai, pasižymintys tam tikru gyventojų struktūros homogeniškumu, – čia dažniau apsigyvena jauni, didesnes pajamas gaunantys miesto gyventojai, kurie posovietinio miesto erdvinėje yra mobilius (Valatka 2015; Žilys 2015). Kitoms sociodemografinėms grupėms priskiriami gyventojai yra santykinai sėslūs (dėl įvykusių būstų privatizacijos, valstybės skiriamos paramos būstui išlaikyti (Valatka 2015)), todėl net ir keičiantis gyventojų socialiniam ekonominiam statusui, ryškėjantiems gaunamų pajamų skirtys teritorinėje diferenciacijoje atsispindi silpniau.

Gyventojų teritorinei diferenciacijai pagal tautybę vis dar didžiausią įtaką turi sovietmečiu įgyvendinta planinio apgyvendinimo politika – Gudelis (2015) pažy-

kad rusų tautybės asmenų daugiausia yra sovietmečio pradžioje plėtose, daugiausia pramoninėse, teritorijose, kuriose iki 2011 m. funkcinės konversijos projektai (kai nebenaudojamos industrinės teritorijos transformuojamos į daugiav funkcės erdves) buvo įgyvendinamos menkai. Šios teritorijos gana problemiškos ir demografiniu, ir socioekonominiu aspektu – rajonai pasižymi pačia mažiausia jauniausių ir didžiausia senstančių teritorijų dalimis (čia gyvena mažiausiai vaikų), šiose teritorijose gyvena santykinai didesnė dalis socialines pašalpas gaunančių žmonių (Gudelis 2015). Tyrimo autorius pabrėžia, kad tokį probleminių teritorijų statusą lemia ne tiek jo gyventojų tautybė kiek miesto raidos ypatybės – sovietmečiu plėtos pramoninės teritorijos šiuo metu apleistos investiciniu požiūriu, o pasikeitusi darbo rinka ap sunkina darbininkų profesijų, žemesnio išsilavinimo gyventojų persikvalifikavimo galimybes (Gudelis 2015).

2011 m. surašymo duomenys rodo, kad net ir santykinai probleminėse teritorijose rezidencinė segregacija tautybės pagrindu nėra akivaizdi – lyginant su 2001 m. duomenimis, galima pastebėti, kad visose Vilniaus miesto seniūnijose augo santykinė lietuvių tautybės asmenų dalis, o Gudelio (2015) išskirtoje Naujosios Vilnios seniūnijoje²⁶ lietuvių tautybės gyventojų skaičius išaugo 22 proc. Priešaidų teigti, kad erdvinė segregacija pagal tautybę gali stiprėti, nesuteikia ir kasmet atliekami socialinės distancijos tyrimai²⁷ – kaimynystėje su rusų ar lenkų tautybės asmenimis nenorėtų gyventi mažiau kaip 10 proc. šalies gyventojų (Etninių tyrimų institutas 2005–2015). Vis dėlto įtampos tarp senųjų gyventojų ir naujakurių gali kilti, ypač jei ryškūs socialinio ekonominio statuso skirtumai ims sutapti ir su gyventojų tautybe (Burneika, Ubarevičienė, Pociūtė ir Kriaučiūnas 2013). Vytautas Valatka (2015: 38), analizavęs gyventojų socialinio ekonominio statuso kaitą seniūnijų lygmeniu, atkreipia dėmesį į tai, kad Vilniaus mieste aukšto ir žemo socialinio ekonominio statuso gyventojai dažnai gyvena toje pačioje teritorijoje (t. y. seniūnijos gali būti apibrėžiamos kaip poliarizuotos, o ne mišrios struktūros), o tai, autoriaus nuomone, gali tapti socialinio nestabilumo šaltiniu.

Vertinant Vilniaus miesto etninės struktūros kaitą galima matyti, kad nors erdvinė segregacija pagal tautybę mieste nėra fiksuojama, tam tikri etninių mažumų gausiau gyvenami rajonai turėtų susilaukti urbanistų ir socialinės politikos

planuotojų dėmesio. Gudelio (2015) išskirtos probleminės teritorijos dažnai pasižymi ir kiek gausesne tautinėms mažumoms priklausančių gyventojų dalimi, tai siekiant išvengti stiprėjančių etninių įtampų, šiems rajonams turėtų būti skiriamas prioritetas dėmesys pritraukiant investicijų pramoninių teritorijų konversijos viešosioms erdvėms tvarkyti, darbo vietoms kurti. Greta miesto plėtros planavimui priemonių, itin svarbūs ir socialinės bei ekonominės gyventojų nelygybės mažinimo būdai – tik užtikrinus visų miesto gyventojų socialinę gerovę, galima sėkmingai tvirtinę socialinę ir teritorinę integraciją bei garantuoti tvarią miesto plėtrą.

Išvados

Gyventojų surašymo duomenys rodo, kad, besikeičiant Lietuvos visuomenės etninė sudėtis, tautinių mažumų sociodemografinės charakteristikos kinta greičiau nei daugumos gyventojų. Šioms tendencijoms įtaką daro emigracijos procesai, tautinių mažumų asimiliacija ir natūrali demografinė gyventojų raida (bendra demografinė situacija) Lietuvoje. Šias tendencijas iliustruoja tautinių mažumų grupių amžius Baltarusių ir iš dalies rusų tautinių mažumų grupės nėra demografiškai „gybingos“, o tai reiškia, kad šių populiacijų atsinaujinimo potencialas mažas. Prie prisideda ir rusų, ukrainiečių bei baltarusių tautybės darbingo amžiaus gyventojų emigracija.

Lietuvos pagrindinių tautinių mažumų (rusų, lenkų, ukrainiečių, baltarusių) gyventojų mažėja, o lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis didėja mažėjančių pagrindinėms tautinėms mažumų grupėms. Vis dėlto Lietuvoje formuojasi vis daugiau nedidelių etninių grupių, o tai rodo nedidelę, bet stabilią tarptautinės imigracijos įtaką Lietuvos etninės struktūros kaitai. Kitaip tariant, nors vyrauja griežta imigracijos ir pilietybės politika, Lietuvos visuomenė palengva vis labiau įvairėja etniniu pagrindu.

Nors mažėjant bendram Lietuvos gyventojų skaičiui Vilniaus miesto gyventojų skaičius išlieka gana stabilus, ir čia matoma reikšmingų tautinės sudėties pokyčių Lietuvių tautybės gyventojų skaičius 2001–2010 m. Vilniuje augo, o rusų ir lenkų tautybės mažėjo – analizuojamu laikotarpiu tarp surašymų lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis sostinėje padidėjo kiek daugiau nei 5 procentiniais punktais. 2011 m. beveik visose Vilniaus miesto seniūnijose lietuvių tautybės gyventojų sudarė daugumą (išskyrus Naujosios Vilnios ir Naujininkų seniūnijas), o didžioji dalis seniūnijų (septynios iš 20) lietuvių tautybės gyventojai – daugiau nei 70 pr

²⁶ Svarbu pabrėžti, kad autorius surašymo duomenis analizuoja mažesniu nei seniūnijos lygmeniu masteliu – išskiria atskiras problemines teritorijas seniūnijos viduje, tačiau šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad seniūnijos lygmeniu nėra matoma etninė segregacija – skirtingų tautybių gyventojai gyvena labai vienas kito.

²⁷ Nepanaikumo indeksas (Duncan ir Duncan 1955) atskleidė, kad erdvinė diferenciacija stiprėja esant didesnei socialinei distancijai (cituoja ir kt. 2015).

seniūnijos gyventojų. Nors Vilniaus mieste esama reikšmingų tautinės sudėties pokyčių, 2011 m. surašymo duomenų apžvalga atskleidžia, kad rezidencinės segregacijos tautybės pagrindu tendencijos mieste nėra matomos. Lietuvių tautybės gyventojų santykinė dalis 2001–2010 m. išaugo visose seniūnijose, todėl galima teigti, kad mieste nėra fiksuojamos tautiškai „uždaros“ teritorijos, bent jau seniūnijose. Tautinėms mažumoms priklausančių gyventojų mažėjimą Vilniaus mieste lemia bendros gyventojų mažėjimo priežastys Lietuvoje – pirmiausia darbingo amžiaus gyventojų emigracija ir mažėjantis gimstamumas bei, nors ir ne tokie svarbūs, tautinių mažumų gyventojų asimiliacijos procesai.

Priedai

1 priedas. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę (tūkst.), surašymų duomenys

Tautybės	1923*	1959	1970	1979	1989	2001	2011**
Be viso	2020,8	2711,4	3128,2	3391,5	3674,8	3484,0	3043,4
Lietuviai	1701,9	2150,8	2506,8	2712,2	2924,3	2907,3	2581,3
Lenkai	65,6	230,1	240,2	247,0	258,0	235,0	200,3
Rusai	50,5	231,0	268,0	303,5	344,5	219,8	176,9
Baltarusiai	4,4	30,3	45,4	57,6	63,2	42,9	36,2
Ukrainiečiai	0,0	17,7	25,1	32,0	44,8	22,5	16,4
Žydai	153,7	24,7	23,6	14,7	12,4	6,0	3,1
Latviai	14,9	6,3	5,1	4,4	4,4	3,0	2,0
Totoriai	1,0	3,0	3,3	4,0	4,4	3,2	2,8
Romai	0,3	1,2	1,9	2,1	2,7	2,6	2,1
Vokiečiai	29,2	11,7	1,9	2,6	2,1	3,2	2,4
Armėnai	-	-	-	-	-	1,5	1,2
Kiti	7,3	16,3	8,6	13,8	16,9	6,1	5,7
Nenurodė	-	-	-	-	-	32,9	33

Šaltiniai: Lietuvos statistika 2013; * Lietuvos statistika 1991; ** skaičiavimai atlikti remiantis 2011 m. gyventojų surašymo mikroduomenimis

2 priedas. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę (proc.), surašymų duomenys

Tautybės	1923*	1959	1970	1979	1989	2001	2011**
Lietuviai	69,2	79,3	80,1	80,0	79,6	83,45	84,2
Lenkai	3,3	8,5	7,7	7,3	7,0	6,74	6,6
Rusai	2,5	8,5	8,6	8,9	9,4	6,31	5,8
Baltarusiai	0,4	1,1	1,5	1,7	1,7	1,23	1,2
Ukrainiečiai	0,0	0,7	0,8	0,9	1,2	0,65	0,5
Žydai	8,3	0,9	0,8	0,4	0,3	0,12	0,1
Latviai	0,6	0,3	0,1	0,1	0,1	0,08	0,07
Totoriai	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,09	0,09
Romai	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,07	0,07
Vokiečiai	3,4	0,4	0,1	0,1	0,1	0,09	0,08
Armėnai	-	-	-	-	-	0,04	0,04
Kiti	0,2	0,2	0,1	0,4	0,4	0,2	0,2
Nenurodė	-	-	-	-	-	0,9	1,1

Šaltiniai: Lietuvos statistika 2013; * Lietuvos statistika 1991; ** skaičiavimai atlikti remiantis 2011 m. gyventojų surašymo mikroduomenimis

3 priedas. Lietuvos gyventojų sudėtis pagal tautybę ir amžiaus grupes 2001 ir 2011 m.

2001					
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
0-4	5,5	2,4	4,2	1,2	1,2
5-9	7,0	3,4	5,5	1,9	2,1
10-14	8,1	5,5	6,9	3,3	2,7
15-19	7,8	6,7	7,0	4,5	3,8
20-24	6,8	6,2	6,5	4,3	4,4
25-29	7,0	6,1	6,8	4,0	5,1
30-34	7,4	6,4	7,4	5,8	6,6
35-39	7,7	8,0	8,2	9,6	10
40-44	7,4	9,2	8,2	11,8	10,3
45-49	5,9	9,3	6,6	10,6	11
50-54	5,2	8,8	6,4	8,7	10,1
55-59	5,3	4,8	5,6	6,2	6,7
60-64	5,0	6,9	5,7	9,0	9,8
65-69	4,7	5,2	5,5	7,0	4,7
70-74	4,0	5,1	4,6	6,1	5,1
75-79	2,7	3,7	2,8	3,7	3,9
80+	2,3	3,2	2,2	2,3	2,4
Iš viso	100	100	100	100	100

>

2011					
	Lietuviai	Rusai	Lenkai	Baltarusiai	Ukrainiečiai
0-4	4,9	2,6	3,6	0,8	0,9
5-9	4,7	2,5	3,7	0,9	1,0
10-14	5,8	2,8	4,6	1,2	1,3
15-19	7,3	3,7	5,9	2,2	2,7
20-24	7,1	5,0	6,5	2,9	2,8
25-29	6,5	6,1	6,7	4,4	3,8
30-34	6,1	6,2	6,6	4,4	4,8
35-39	6,7	6,4	7,1	4,6	5,4
40-44	7,3	6,6	7,6	6,7	6,6
45-49	7,5	8,0	8,3	10,4	10,3
50-54	7,5	9,7	8,4	13,0	11,2
55-59	5,8	9,5	6,4	11,2	11,4
60-64	5,1	9,1	6,1	9,0	10,7
65-69	4,9	4,6	4,9	6,0	6,5
70-74	4,6	6,8	4,9	8,9	10,3
75-79	3,9	4,5	4,2	6,3	4,1
80+	4,3	5,9	4,5	7,1	6,2
Iš viso	100	100	100	100	100

Šaltinis: skaičiuojama atlikus reniantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

4 priedas. Gyventojų sudėtis pagal tautybę savivaldybėse 2001 ir 2011 m. (proc.)

	Lietuviai		Rusai		Lenkai		Baltarusiai		Kiti	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
	Akmens r. sav.	94,7	95,4	2,7	2,5	0,3	0,3	0,3	0,3	2,0
Alytaus m. sav.	97,1	96,9	1,2	1,2	0,7	0,6	0,2	0,2	0,9	1,1
Alytaus r. sav.	97,5	97,3	0,5	0,6	0,9	0,7	0,1	0,1	1,0	1,3
Aučkščių r. sav.	96,4	96,4	2,6	2,4	0,3	0,3	0,1	0,1	0,5	0,7
Birštono sav.	98,5	97,9	0,7	0,7	0,4	0,3	0,1	0,1	0,4	0,9
Biržų r. sav.	98,2	97,8	0,9	0,8	0,1	0,1	0,1	0,1	0,6	1,1
Druskininkų sav.	90,2	91,1	3,1	2,7	3,9	3,5	1,5	1,2	1,3	1,5
Elektrėnų sav.	82,1	83,4	6,6	5,9	7,5	7,1	1,3	1,2	2,5	2,5
Ignalinos r. sav.	79,1	80,8	9,1	8,3	8,3	7,1	2,0	1,9	1,5	1,9
Jonavos r. sav.	86,2	87,9	9,8	8,2	1,4	1,2	0,7	0,6	2,3	2,2
Jonikio r. sav.	97,4	97,2	1,1	1,3	0,1	0,1	0,2	0,2	1,1	1,2
Jurbarko r. sav.	98,7	98,3	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,7	1,1
Kačiadorių r. sav.	95,3	94,8	2,7	2,6	1,0	1,0	0,3	0,2	0,8	1,4
Kaunas m. sav.	92,9	93,6	4,4	3,8	0,4	0,4	0,3	0,3	2,0	2,0
Kauno r. sav.	96,4	96,3	2,0	1,8	0,6	0,4	0,1	0,1	0,9	1,4
Kašų Rūdės sav.	98,1	97,9	0,8	0,9	0,1	0,1	0,3	0,2	0,7	0,9
Kedainių sav.	95,5	95,8	2,3	2,2	0,8	0,6	0,7	0,3	1,2	1,2
Kelmės r. sav.	98,0	97,8	1,5	1,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,7
Klaipėdos m. sav.	71,3	73,8	21,3	19,6	0,4	0,3	1,9	1,7	5,2	4,5
Klaipėdos r. sav.	97,0	94,9	1,7	3,1	0,3	0,1	0,2	0,3	1,0	1,6
Kretingos r. sav.	98,6	98,4	0,7	0,7	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,7
Kupiškio r. sav.	97,3	97,2	1,7	1,7	0,3	0,3	0,2	0,1	0,5	0,7
Landijų r. sav.	98,3	98,1	0,9	0,8	0,4	0,3	0,1	0,1	0,4	0,6
Marjampolės sav.	98,1	97,8	0,8	0,8	0,2	0,2	0,1	0,1	0,8	1,1
Malbėkių r. sav.	95,9	95,0	2,4	2,3	0,1	0,1	0,4	0,3	1,3	1,3
Molėtų r. sav.	88,3	90,0	2,8	2,5	8,1	6,3	0,2	0,2	0,6	1,0
Neringos sav.	92,5	92,5	5,2	4,4	0,3	0,3	0,6	0,5	1,5	2,3
Pagėgių sav.	97,3	96,9	1,4	1,6	0,2	0,1	0,3	0,2	0,8	1,1
Pakruojo r. sav.	98,5	98,3	0,6	0,6	0,1	0,1	0,1	0,0	0,7	1,0
Palangos m. sav.	94,0	94,3	2,7	2,8	0,2	0,2	0,3	0,2	2,7	2,5
Panevėžio m. sav.	95,7	96,1	2,9	2,4	0,2	0,2	0,2	0,2	1,0	1,1

	Lietuviai		Rusai		Lenkai		Baltarusiai	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Parcelio r. sav.	98,8	98,5	0,6	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1
Rungos r. sav.	98,8	98,5	0,6	0,5	0,0	0,1	0,1	0,1
Prienų r. sav.	98,3	97,9	0,7	0,7	0,3	0,2	0,1	0,1
Radvilkiškio r. sav.	95,7	95,7	3,0	2,8	0,2	0,2	0,3	0,3
Raseičių r. sav.	98,9	98,6	0,6	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1
Rietavo sav.	99,0	98,4	0,4	0,8	0,1	0,1	0,0	0,0
Rokičkio r. sav.	92,4	92,6	6,2	5,6	0,4	0,4	0,2	0,2
Sakių r. sav.	99,0	98,8	0,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1
Saulių m. sav.	92,8	93,6	4,8	4,1	0,2	0,1	0,4	0,3
Saulių r. sav.	97,0	97,0	1,9	1,9	0,1	0,1	0,1	0,1
Šalies r. sav.	99,6	99,1	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Šlaitis r. sav.	96,3	96,6	1,9	1,8	0,2	0,1	0,1	0,1
Širvintų r. sav.	86,6	87,0	1,9	2,1	10,0	9,3	0,5	0,3
Skundo r. sav.	98,8	98,4	0,6	0,6	0,1	0,1	0,0	0,0
Švenčionių r. sav.	51,0	52,8	13,3	15,3	27,4	26,0	4,4	4,6
Tauragės r. sav.	98,4	98,2	0,8	0,8	0,1	0,1	0,1	0,1
Telšių r. sav.	97,9	97,9	1,5	1,3	0,0	0,0	0,1	0,1
Trakų r. sav.	53,0	56,3	8,5	8,3	35,2	30,1	2,4	2,4
Ukmergės r. sav.	94,3	94,3	3,8	3,5	0,7	0,7	0,3	0,3
Utenos r. sav.	96,1	96,0	2,5	2,3	0,6	0,5	0,1	0,1
Vaištos r. sav.	80,4	80,5	1,1	1,2	6,6	6,4	1,0	0,9
Vilkaviškio r. sav.	98,7	97,9	0,5	0,7	0,2	0,2	0,1	0,1
Vilniaus m. sav.	57,5	63,2	14	11,9	18,9	16,5	4,1	3,5
Vilniaus r. sav.	22,4	32,5	8,4	8,0	61,3	52,1	4,4	4,2
Visagino sav.	15,0	18,6	52,4	51,9	8,6	9,3	9,7	9,8
Zaraičių r. sav.	71,5	72,9	19,7	18,7	6,7	5,9	0,9	0,9

Šaltinis: skaičiuojama atitinkant žemianis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

5 priedas. Etninė Lietuvos gyventojų sudėtis pagal gimtųjų kalbą ir amžiaus grupes, 2001 (proc.)

Tautybė	Amžius	Kalba			
		Lietuvių	Rusų	Lenkų	Baltarusių
Lietuviai	0-9	96,3	0,3	0,1	0,0
	10-19	98,0	0,4	0,1	0,0
	20-29	93,6	0,4	0,1	0,0
	30-39	94,2	0,3	0,1	0,0
	40-49	97,3	0,3	0,1	0,0
	50-59	97,8	0,1	0,1	0,0
	60-69	98,5	0,1	0,1	0,0
	70-79	99,4	0,1	0,2	0,0
	80-89	99,6	0,1	0,2	0,0
	90+	99,6	0,1	0,2	0,0
Rusai	0-9	8,0	85,4	0,3	0,0
	10-19	6,1	92,4	0,2	0,0
	20-29	5,9	88,6	0,1	0,0
	30-39	7,5	82,6	0,2	0,0
	40-49	7,4	87,8	0,2	0,0
	50-59	7,7	88,9	0,1	0,1
	60-69	4,6	92,8	0,2	0,1
	70-79	3,6	95,3	0,2	0,0
	80-89	2,8	96,6	0,3	0,1
	90+	2,2	97,3	0,2	0,0
Lenkai	0-9	8,9	19,8	75,4	0,0
	10-19	7,3	13,9	77,8	0,0
	20-29	6,6	17,2	73,3	0,1
	30-39	7,5	11,8	74,5	0,4
	40-49	8,6	9,4	78,4	0,8
	50-59	8,0	5,2	84,0	0,9
	60-69	5,8	2,6	89,5	0,6
	70-79	5,5	1,4	91,9	0,7
	80-89	5,6	1,2	92,6	0,4
	90+	5,0	0,4	94,0	0,6
Baltarusiai	0-9	11,0	69,5	3,8	12,3
	10-19	8,0	71,4	2,7	16,5
	20-29	4,6	69,0	2,4	18,8
	30-39	4,0	59,1	4,9	28,7
	40-49	3,3	52,9	5,5	34,3
	50-59	3,5	48,5	5,7	39,1
	60-69	2,0	43,2	9,1	43,1
	70-79	1,8	39,1	8,7	49,2
	80-89	2,4	38,6	6,3	52,0
	90+	0,0	34,9	5,6	59,5

6 priedas. Etninė Lietuvos gyventojų sudėtis pagal gimtąją kalbą ir amžiaus grupes, 2011 (proc.)

Tautybė	Amžius	Kalba			
		Lietuvių	Rusų	Lenkų	Baltarusių
Lietuviai	0-9	99,1	0,4	0,1	0,0
	10-19	99,5	0,2	0,1	0,0
	20-29	99,2	0,4	0,1	0,0
	30-39	99,2	0,4	0,1	0,0
	40-49	99,4	0,3	0,1	0,0
	50-59	99,5	0,3	0,1	0,0
	60-69	99,6	0,1	0,1	0,0
	70-79	99,7	0,1	0,1	0,0
	80-89	99,7	0,0	0,1	0,0
	90+	99,7	0,0	0,1	0,0
Rusai	0-9	8,4	88,7	0,3	0,0
	10-19	13,1	83,5	0,4	0,0
	20-29	8,4	87,9	0,2	0,0
	30-39	8,8	88,2	0,1	0,0
	40-49	10,4	86,9	0,3	0,0
	50-59	9,4	88,1	0,2	0,0
	60-69	10,0	87,3	0,1	0,1
	70-79	6,2	92,0	0,2	0,1
	80-89	5,7	92,9	0,1	0,0
	90+	5,3	93,8	0,0	0,1
Lenkai	0-9	7,4	11,0	78,3	0,0
	10-19	13,5	9,1	75,1	0,0
	20-29	9,3	11,8	76,0	0,0
	30-39	7,9	18,1	70,9	0,0
	40-49	8,4	12,8	75,9	0,2
	50-59	9,2	9,9	78,2	0,4
	60-69	8,8	5,8	82,8	0,4
	70-79	6,7	3,1	88,5	0,2
	80-89	6,5	1,5	90,7	0,1
	90+	5,7	0,7	92,9	0,0
Baltarusiai	0-9	13,7	71,3	3,0	8,6
	10-19	18,2	63,8	5,5	8,6
	20-29	11,3	73,0	3,2	8,3
	30-39	7,4	74,0	5,4	9,7
	40-49	5,1	64,0	9,9	18,1
	50-59	4,1	62,1	8,9	22,2
	60-69	4,6	56,7	11,3	24,5
	70-79	3,0	52,3	15,5	26,7
	80-89	2,4	48,6	18,0	28,8
	90+	0,6	47,7	18,7	29,0

Šaltinis: skaitavimai atlikti remiantis 2001 ir 2001 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

7 priedas. Gyventojų skaičiaus kaita Vilniaus miesto seniūnijose 2001 ir 2011 m.

	Bendras seniūnijų gyventojų skaičius			Lietuviai			Lenkai			I
	2001	2011	Pokytis	2001	2011	Pokytis	2001	2011	Pokytis	
	(tūkst.)	(tūkst.)	(proc.)	(tūkst.)	(tūkst.)	(proc.)	(tūkst.)	(tūkst.)	(proc.)	
Antakalnio sen.	39,7	38,9	-2,0	28,1	29,5	4,3	5,1	4,0	-21,6	3,9
Fabijoniškių sen.	36,6	39,8	8,7	22,6	26,6	17,2	4,7	6,3	-9,0	4,2
Juozėniškių sen.	31,0	27,5	-11,3	17,5	16,2	-7,4	6,3	5,6	11,1	6,2
Karoliniškių sen.	31,2	27,3	-12,5	17,9	16,1	-10,1	5,3	4,7	11,3	5,1
Lazdynų sen.	32,2	31,1	-3,4	19,7	20,3	3,0	4,9	4,4	-10,2	4,7
Naupamišio sen.	27,9	23,2	-16,8	17,2	15,6	-9,3	3,1	2,1	-32,3	4,7
Naustininkų sen.	33,5	31,2	-6,9	14,7	14,7	0,0	8,6	7,8	-9,5	6,0
Našosios Vilnios sen.	32,8	31,9	-2,7	9,7	11,8	21,6	11,2	10,0	-10,7	6,5
Pacerių sen.	8,9	7,7	-13,5	3,9	4,0	2,6	3,5	2,4	-27,3	1,1
Palūkių sen.	25,7	33,1	28,8	16,0	23,2	45,0	4,8	4,7	-2,1	1,0
Pilaitės sen.	16,0	20,3	26,9	10,8	14,5	34,3	2,0	2,9	7,4	1,4
Raigų sen.	13,1	10,6	-19,1	6,5	5,8	-10,8	3,6	2,6	-27,8	1,7
Senamišio sen.	21,0	19,4	-7,6	12,8	13,3	3,9	3,4	2,0	-41,2	2,8
Šeikšnių sen.	36,6	31,3	-14,5	21,1	18,7	-11,4	6,8	5,7	-16,2	5,4
Šnipiškų sen.	19,3	15,3	-20,7	11,4	9,8	-14,0	3,3	2,3	-30,3	2,9
Verkių sen.	30,9	42,2	36,6	20,8	32,4	55,8	5,4	5,0	-7,4	2,6
Vilkipėdės sen.	24,7	21,3	-13,8	14,1	12,7	-9,9	4,8	4,1	-14,6	3,5
Viršuliškių sen.	16,3	14,7	-9,8	9,4	8,8	-6,4	3,2	2,8	-12,6	2,4
Žemaičių sen.	47,4	46,4	-2,1	28,0	31,1	11,1	6,8	5,6	-17,6	8,0
Žvėryno sen.	12,2	11,1	-9,0	8,7	8,4	-3,4	1,5	1,0	-33,3	1,2
Grigališkių sen.		11,2			5,5			2,6		
Kita	17,1			7,6			5,7			2,6
Iš viso Vilniaus m. sav.*	553,9	535,6		318,5	338,8		104,4	88,4		77,7

Šaltinis: Vilniaus m. sav. gyventojų skaičius nurodytas remiantis Statistikos departamento pateikiamais oficialiais 2001 ir 2011 m. surašymų duomenimis. Skaitavimai pagal seniūnijas atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis.

* Duomenys imti iš Statistikos departamento (2004). Vilniaus miesto gyventojai ir jų būstai. Prieiga internete: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/212976/Vilniaus_saviv.pdf/43c105c6-2589-460d-a100-0216927d (2016 08 04).
Statistikos departamentas (2013). Lietuvos Respublikos 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Prieiga internete: <http://statistica.bookdesign.lt/index.htm?lang=lt> (2016 08 04).

8 priedas. Etninės struktūros kaita Vilniaus miesto seniūnijose – trijų didžiausių etninių grupių dalies bendrame gyventojų skaičiūje pokytis 2001–2011 m. (proc. ir procentiniai punktai)

	Lietuviai			Lenkai			Rusai		
	2001	2011	Pokytis (proc. p.)	2001	2011	Pokytis (proc. p.)	2001	2011	Pokytis (proc. p.)
Antakalnio sen.	71	78	+7	13	11	-2	10	8	-2
Fabijoniškių sen.	62	69	+7	18	16	-2	11,5	10,2	-1
Justiniškių sen.	57	60	+3	20	21	+1	14	13	-1
Karolininkų sen.	57	60	+3	17	18	+1	17	16	-1
Lazdynų sen.	61	66	+5	15	15	0	15	14	-1
Naujamiesto sen.	62	70	+8	11	10	-1	17	14	-3
Naujininkų sen.	44	48	+4	26	26	0	18	17	-1
Naujosios Vilnios sen.	30	38	+8	34	33	-1	20	19	-1
Panerių sen.	43	53	+10	37	32	-5	12	11	-1
Pakšaičių sen.	62	72	+10	19	15	-4	12	10	-2
Pilaitės sen.	67	73	+6	17	15	-2	9	9	0
Rasų sen.	50	56	+6	28	26	-2	13	13	0
Senamiesčio sen.	61	74	+13	16	11	-5	14	10	-4
Šeškinės sen.	58	61	+3	19	19	0	15	14	-1
Šnipiškių sen.	59	66	+7	17	15	-2	15	14	-1
Verkių sen.	67	78	+11	18	12	-6	8	7	-1
Vilkpėdės sen.	57	61	+4	20	19	-1	14	14	0
Viešvilėškių sen.	58	61	+3	20	19	-1	15	14	-1
Žirmūnų sen.	59	68	+9	17	14	-3	14	12	-2
Žvėryno sen.	72	79	+7	10	8	-2	12	9	-3

Šaltinis: skaičiavimai atlikti remiantis 2001 ir 2011 m. gyventojų surašymų mikroduomenimis

II. DEMOGRAFINIŲ PROCESŲ KAITA

Li-232 Lietuvos demografinė kaita : ką atskleidžia gyventojų surašymai : mokslo studija / Vlada Stankūnienė ... [et al.] ; Vytauto Didžiojo universitetas. – Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius : Versus aureus, [2016]. – 284 p. : iliustr. – Kiti autoriai: Marė Baublytė, Karolis Žibas, Daumantas Stumbrys. – Bibliografija: p. 269–282. – Santrauka anglų kalba.

ISBN 978-609-467-254-5 (spausdintas)

ISBN 978-9955-34-654-8 (spausdintas)

ISBN 978-609-467-255-2 (internetinis)

ISBN 978-9955-34-655-5 (internetinis)

Remiantis gausiais įvairių metų Lietuvos gyventojų surašymų agreguotais ir paskutinių dviejų surašymų (2001 ir 2011 m.) mikrolygmeniu duomenimis mokslo studijoje analizuojami Lietuvos gyventojų struktūrų ir demografinių procesų pokyčiai ilgalaikėje istorinėje perspektyvoje. Demografinės raidos teorinių perspektyvų kontekste analizuojama populiacijos kaita pagal amžių, išsilavinimą, migracinę patirtį, tautybę, santuokinį statusą, vertinama santuokinės elgsenos ir gimstamumo modelių kaita.

UDK 314(474.5) Li-232

LIETUVOS DEMOGRAFINĖ KAITA.

Ką atskleidžia gyventojų surašymai

2016 11 10. Tiražas 200 egz. Užsakymo Nr. K16-106

Mokslo studija

Redaktore *Ilona Čiužauskaitė*

Maketuotojas *Saulius Bajorimas*

Išleido:

Vytauto Didžiojo universitetas
K. Donelaičio g. 58, LT-442448, Kaunas
www.vdu.lt | leidyba@bibl.vdu.lt

„Versus aureus“ leidykla
Rūdninkų g. 18, lt-01135 Vilnius
www.versus.lt | info@versus.lt